

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Efter-Skrift

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Efter-Skrift", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker:  
[https://tekster.kb.dk/text/gv-1828\\_470\\_3-intro-shoot-idm60.pdf](https://tekster.kb.dk/text/gv-1828_470_3-intro-shoot-idm60.pdf) (tilgået 19. juli 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

## Efterskrift til *Theologisk Maanedsskrift*

Grundtvigs artikel "Efter-Skrift" markerer afslutningen på *Theologisk Maanedsskrift*. Tidsskriftet udkom fra sit første hæfte for april 1825, der blev offentliggjort omkring den 22. marts, til det afsluttende hæfte for maj-juni 1828, som forlod trykkeriet omkring den 26. september. "Efter-Skrift" (bind 13, s. 182-212) stod som den sidste artikel før et omfattende sag- og personregister for de i alt tretten bind, som tidsskriftet kom til at omfatte. Hvert bind indeholdt således tre månedshæfter. Der lå sikkert en tanke bag, at Grundtvig afsluttede tidsskriftet, mens A.G. Rudelbach havde skrevet fortalen (1825, bind 1, s. 1-16). De var begge redaktører, indtil Grundtvig efter udgivelsen af de to første hæfter af bind 7 måtte træde tilbage som en følge af, at han med udgangen af oktober 1826 var blevet sat under livsvarig censur (*Bibliografien*, bind 1, s. 210 og 212 f.). Han fortsatte derefter som fast medarbejder.

I "Efter-Skrift" berørte Grundtvig foruden selve tidsskriftet især den kirkepolitiske kamp i perioden og sit eget kristendomssyn, begyndelsen til sin kirkelige anskuelse og de deraf følgende kirkepolitiske holdninger.

I artiklens første hovedafsnit (s. 182-185) opridsede Grundtvig sit vigtigste anliggende: Det var afgørende nødvendigt at bekæmpe fjenderne af den sande og levende kristne tro, og det var især påkrævet, hvor fjenderne selv kaldte sig kristne.

## Grundtvigs personlige baggrund

I 1825-1828 var Grundtvig inde i en af sine mest betydningsfulde brydningsperioder. Fra foråret 1824 havde en ny kristendomsforståelse været undervejs hos ham. Gennem sin såkaldte 'mageløse opdagelse' havde han kort fortalt fået en forståelse af, at grundlaget for kristendommen ikke umiddelbart skulle findes i Bibelen, men i det fællesskab, som menigheden til alle tider havde haft om den apostolske trosbekendelse og sakramenterne dåb og nadver. For troende kristne skulle trosbekendelsen og sakramenterne være som en nøgle til tolkningen af Bibelen, og de troende ville kun kunne bruge nøglen eller forstå Bibelen ved Helligåndens hjælp. I de troendes fællesskab ville Kristus og hans ord være levende til stede. Det var i en prædiken den 31. juli 1825, at Grundtvig for første gang offentligt omtalte sit nye kristendomssyn.

Den 20. august 1825 modtog Grundtvig som abonnent den nyansatte teologiske professor H.N. Clausens afhandling, *Catholicismens og Protestantismens Kirke-Forfatning, Lære og Ritus*. Allerede den 5. september imødegik Grundtvig den i *Kirkens Gienmæle mod Professor Theologiæ Dr. H. N. Clausen*. Grundtvig anså Clausen for en af rationalismens frontkæmpere, og med baggrund i sin nyerhvervede kristendomsforståelse angreb han ham for at sætte fornuften over åbenbaringen og de troendes vidnesbyrd. Grundtvig var bl.a. oprørt over, at Clausen ikke viste agtelse for statskirkens bekendelsesskrifter. Clausen havde nemlig i sin bog foreslået, at man i præsteløftet alene skulle kræve af præsterne, at de holdt sig til Skriften. De øvrige bekendelsesskrifter, heriblandt den apostolske trosbekendelse, var ikke at regne for 'guddommelig' trosnorm. Dette fandt Grundtvig ikke bare problematisk, men ligefrem kættersk. Når Clausen ophøjede Skriften til eneste trosnorm, mente Grundtvig desuden, at det var paradoksalt, at Clausen samtidig havde en udpræget kritisk tilgang til bibelteksterne. Grundtvig påstod ligeledes, at Clausen fra sin professorstol søgte at udøve et 'eksegetisk pavedømme', dvs. tage patent på skrifttolkningen og dermed kristendommen. Grundtvig var således meget bekymret for, at Clausen i kraft af sin stilling på universitetet ville komme til at præge de kommende præster med sin 'falske' lære.

Angrebet var formuleret i så voldsomme vendinger, at Clausen få dage efter valgte at indgive en klage om injurier til domstolene. I det hele taget skabte Grundtvigs bog stor offentlig debat. Hvad der fra Grundtvigs side havde været et indlæg i en teologisk, litterær disput om opfattelsen af kristendommen og kirkens stilling, blev nu en juridisk tvist. Da det i april-maj 1826 blev klart for Grundtvig, at han ville tabe sagen, valgte han den 8. maj at frasige sig sin stilling som residerende kapellan ved Vor Frelsers Kirke på Christianshavn. Den 30. oktober 1826 blev Grundtvig dømt. En domfældelse for injurier indebar, at den dømte som en del af dommen blev pålagt livsvarig censur.

\* Se uddybende om *Kirkens Gienmæle*, den teologiske strid og dens senere følger i indledningen til *Kirkens Gienmæle*. Om de teologiske synspunkter kan der ligeledes læses i Grane 1984.

I den følgende tid udviklede Grundtvig tanker om forholdene mellem kirke, stat og skole, som senere kom til at indgå i hans kirkelige anskuelse. Det gjaldt bl.a. ideerne om sondringen mellem Kristi kirke og den konkrete statskirke, mellem den teologiske videnskab og kirkens forkyndelse, og om religionsfrihed og ansatser til ideen om sognebåndets løsning. Det foregik fortrinsvis i artikler i *Theologisk Maanedsskrift*, men også i Christelige Prædikener eller Søndags-Bog, hvis første bind udkom i 1827 og det andet umiddelbart efter, at månedsskriftet ophørte. Søndagsbogen var bearbejdelser af holdte prædikener i Vor Frelsers Kirke,

der i denne trykte form fremstod, så de tydeligere gav udtryk for hans nye kristendomssyn.

I sensommeren 1828, hvor "Efter-Skrift" blev til, havde Grundtvig sandsynligvis allerede planer om igen at arbejde med filologiske studier og denne gang med kildemateriale i England. I sommeren 1829 rejste Grundtvig finansieret af et kongeligt legat første gang til England, hvor han foretog studier af oldengelske håndskrifter.

## Afslutningen på Theologisk Maanedsskrift

### Det kirkelige miljø

I perioden 1825-1832 var det kirkelige miljø i Danmark præget af en kirkekamp, der udspillede sig mellem to fløje. Den ene, de såkaldte 'gammeldags kristne', ønskede at fastholde eller vende tilbage til en form for evangelisk-luthersk konfession. Fløjen bestod fortrinsvis af lutherske teologer, der ville bevare statskirkens bekendelsesskrifter, og lægmandsbevægelser, der havde rødder i herrnhutisme, pietisme og luthersk ortodoksi. J.C. Lindberg stod centralt i fløjen og havde mange kontakter til de folkelige bevægelser. *Theologisk Maanedsskrift* blev et talerør for de teologiske debattører på denne fløj.

Den anden fløj, nogle 'liberale' teologer, der tilhørte rationalistiske teologiske retninger, ville fortsat have ret til at tolke kirkens autoriteter, dvs. Bibelen og bekendelsesskrifterne, ud fra fornuften. Det skulle ske i forskellige grader af frihed, der var afstemt efter det enkelte skrift. Denne fløj var stærkt repræsenteret blandt kirkens ledere, og på Københavns Universitet var de teologiske professorer C.F. Hornemann og H.N. Clausen markante eksponenter.

I det kirkelige landskab fandtes også en gruppe fremtrædende teologer, de såkaldte 'mæglingsteologer', der indtog en blandingsposition, og som ikke offentligt tog del i kampen. Blandt disse kan nævnes den senere biskop J.P. Mynster og professorerne Jens Møller og P.E. Müller.

\* – se uddybende i Baagø 1958, specielt s. 55-82 og 121-127.

### Tidsskriftet

I fortalen til første bind af *Theologisk Maanedsskrift* beskrev Rudelbach, hvad han opfattede som tidens vantro. Den "kalder sig Rationalisme. Før lod den haant om al Troe som et Gjøglespil og Præstebedrag, nu priser den sig som fornuftig Troe". Protestantiske universiteter erklærede han for at være "Planteskoler for Antichristianismen", det vil sige, at de fremmede modstanden mod den kristne lære og tro (1825, s. 1 f.). I forhold til spændingsfeltet mellem fornuft og åbenbaring mente han, at først "naar al Kundskab og Viden bøier sig under Guds Ords Aabenbaring, som den evige og levende Kilde til al ret Erkjendelse", først da kunne "en christelig Theologie" atter dannes (1825, s. 7). Ikke ud fra en ide eller et begreb, men "kun historisk beskuet kan Christendommens hele Betydning fattes" (1825, s. 8). Med tidsskriftet ville de på én gang bringe læseren "baade *Sværd* og *Fred*. Ei *Sværd* alene, thi vi stride kun for Freden i Christi Kirke — ei *Fred* alene", for — med en allusion til lignelsen om arbejderne i vingården (Matt 20,1-16) — mordere var brudt ind i og havde revet gærdet ned om Guds vingård, og "før hine uddrives og dette gjenreises, skal der visselig skee mangt et Slag" (1825, s. 16).

\* Om forberedelsen af månedsskriftet med subscriptionsindbydelse og sammensætning af medarbejderskab i de første måneder af 1825 kan der læses i Baagø 1958, s. 77 f.

I "Efter-Skrift" pointerede Grundtvig, at tidsskriftets mål havde været kamp mod alt, der var imod den sande kristendom, og ifølge Grundtvig var det reelt lykkedes at skabe røre i den offentlige debat (s. 184 f.). Han havde også ønsket, at tidsskriftet var blevet "en Løbe-Bane omtrent for alle christelige Penne i Norden" (s. 183), selv om han godt vidste, at dette mål havde været urealistisk.

I hele *Theologisk Maanedsskrifts* levetid var Rudelbach dets hovedredaktør og største bidragsyder. Rudelbach, der med tysk baggrund var opvokset i København, havde drevet omfattende studier i teologi, filosofi, filologi og æstetik og blev dr. fil. i 1822. På en studierejse 1823-1824 mødte han især på universitetet i Berlin frembrydende vækkelse, og efterfølgende koncentrerede han sine studier mere om dogmatisk teologi. Hjemme igen var det sandsynligvis hans ortodokse kristendomsopfattelse og kamp mod rationalismen, der var årsag til, at han ikke fik en teologisk doktorgrad på en indleveret afhandling, og at han

blev nægtet at holde forelæsninger på Københavns Universitet. Ved tidsskriftets ophør blev Rudelbach tilbudt en stilling som førstepræst og superintendent, dvs. biskop, i industibyen Glauchau i Sachsen, hvor han de næste år fortsatte kampen mod rationalisterne.

Hvert af bindene i *Theologisk Maanedsskrift* indholdt et antal "Afhandlinger", "Recensioner og kritiske Anmeldelser" og derudover indlæg af forskellig art. Af større afhandlinger af Grundtvig kan nævnes "Om det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag" (1825, bind 1), dobbeltafhandlingerne "Om den sande Christendom" (1826, bind 4 og 5) og "Om Christendommens Sandhed" (1826-1827, bind 6-9) samt "Om Religions-Frihed" (1827, bind 8). Det var Rudelbach, der anmeldte Clausens bog, *Catholicismens og Protestantismens Kirke-Forfatning, Lære og Ritus*. Anmeldelsen begyndte i 1825 med bind 3 og fortsatte uregelmæssigt over flere bind for at ende i bind 8. Af faste skribenter må foruden de to redaktører nævnes J.C. Lindberg, der var magister i hebraisk og latin. Lindberg bidrog bl.a. med "Oversigt over den Skjebne, som det Hebraiske Sprogstudium og det gamle Testamentes Fortolkning har haft i Danmark i Aarene 1790-1820" (1825, bind 1-3).

## Tidsskriftets ophør

Der var flere medvirkende årsager til, at *Theologisk Maanedsskrift* standsede i september 1828. Blandt disse var, at det ikke var lykkedes at etablere tidsskriftet som det sted, der samlede modstanden mod rationalismen. Dette skyldtes især Rudelbachs og Lindbergs polemiske udfald, der kunne være så ensidige og skarpe, at modstanderne nægtede at svare, og debatten ophørte. Efterhånden bevirkede det også, at flere teologer af supranaturalistisk observans ikke ønskede at risikere at blive regnet til den yderligtgående gruppering, som tidsskriftet blev opfattet som talerør for (se Baagø 1958, s. 121-123). Medarbejdernes antal svandt ind, og tidsskriftet blev en stor arbejdsbyrde for redaktøren og hans faste skribent. Specielt i de sidste bind måtte flere og flere afsnit skrives alene af Rudelbach og Grundtvig. Af de tolv afhandlinger og anmeldelser i bind 12 var således de seks skrevet af Rudelbach, mens fire var forfattede af Grundtvig. Dertil kom økonomiske problemer på grund af stadigt færre abonnenter (Baagø 1958, s. 126).

Med hensyn til Grundtvigs indstilling til ophøret var han i eftersommeren 1828 kommet til den konklusion i, at man ikke kunne give 'de gammeldags troende' bedre kirkelige forhold gennem fortsat litterær fejde. Myndighederne havde svært ved at håndtere teologiske og kirkepolitiske problemer, når de blev fremsat polemisk ("Efter-Skrift", s. 199). For Grundtvig at se, var der derfor ikke mere noget formål i, at han skrev om problemstillingerne i *Theologisk Maanedsskrift* (s. 205).

Tidsskriftet blev grundlagt, før Grundtvig offentliggjorde sin 'mageløse opdagelse'. Rudelbach delte ikke Grundtvigs nye kristendomssyn eller den derfra udviklede kirkelige anskuelse (jf. "Efter-Skrift", s. 187 f.). Det var disse emner, Grundtvig til stadighed skrev om i *Theologisk Maanedsskrift*. Egentligt var det kun den overordnede kamp mod rationalismen, som for en tid forenede dem, men til trods herfor fungerede samarbejdet imellem dem. Heller ikke Lindberg kunne følge Grundtvig i hans 'mageløse opdagelse'. Først efter 1832 begyndte Lindberg efterhånden at kunne tilslutte sig Grundtvigs nye kristendomsforståelse og kirkelige anskuelse (Baagø 1958, s. 124-126).

## Efterliv

Grundtvigs "Efter-Skrift" er aldrig tidligere blevet genoptrykt i sin helhed, men flere markante formuleringer fra artiklen har i tidens løb fundet vej ind i forskningen om Grundtvig.

## Anvendt litteratur

- *Bibliografien*, se Johansen, Steen (1948-1954)
- Baagø, Kaj (1958) *Magister Jacob Christian Lindberg. Studier over den grundtvigske bevægelses første kampe*. København
- Clausen, H.N. (1825) *Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus*. København
- Grane, Leif (1984) "Om Grundtvigs kirkelige anskuelse" i *De Levendes Land. Grundtvig 1984*, red. Flemming Ettrup og Johs. H. Christensen, s. 47-58. København
- Grundtvig, N.F.S. (1825) *Kirkens Gienmæle mod Professor Theologiæ Dr. H. N. Clausen*. København

- Grundtvig, N.F.S. (1825) "Om det attende Aarhundredes Oplysning i Salighedens Sag" i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 1, s. 17-39 og 97-127. København
- Grundtvig, N.F.S. & A.G. Rudelbach (1825-1828) *Theologisk Maanedsskrift*, bind 1-13. København
- Grundtvig, N.F.S. (1826) "Om den sande Christendom" i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 4, s. 4-24, 97-118 og 195-216; bind 5, s. 218-257. København
- Grundtvig, N.F.S. (1826-1827) "Om Christendommens Sandhed" i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 6, s. 18-39, 117-153 og 212-244; bind 7, s. 1-30 og 226-275; bind 8, s. 223-251; bind 9, s. 30-62 og 97-148. København
- Grundtvig, N.F.S. (1827) "Om Religions-Frihed" i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 8, s. 28-59 og 136-171. København
- Grundtvig, N.F.S. (1827-1830: 1831) *Christelige Prædikener eller Søndags-Bog*, bind 1-3. København
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*. København
- Lindberg, J.C. (1825) "Oversigt over den Skjebne, som det Hebraiske Sprogstudium og det gamle Testamentes Fortolkning har haft i Danmark i Aarene 1790-1820" i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 1-3. København